

ПРАВО

ЮРИДИЧНИЙ
ЖУРНАЛ

України

Науково-практичне фахове видання

Засноване у 1922 році

Видається щомісячно

Свідоцтво про державну реєстрацію:
Серія КВ № 17414-6184ПР

Передплатний індекс: 74424

Адреса редакційної колегії:

04107, м. Київ
вул. Багговутівська, 17-21
Тел.: 0 (44) 537-51-00

Головний редактор:

Святоцький О. Д.,
доктор юридичних наук,
професор,
академік НАПрН України

E-mail: info@pravoua.com.ua

ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ «ПРАВО УКРАЇНИ» внесено до:

- **Переліку фахових видань у галузі юридичних наук** (постанова Президії Вищої атестаційної комісії України від 10 лютого 2010 року № 1-05/1);
- **Міжнародної наукометричної бази даних «EBSCO Publishing, Inc.» (США)** (Ліцензійна угода від 16 травня 2013 року).

ЗАСНОВНИКИ ЖУРНАЛУ

Національна академія правових наук України
Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»
Конституційний Суд України
Верховний Суд України
Вищий господарський суд України
Генеральна прокуратура України
Міністерство юстиції України
Спілка адвокатів України

ВИДАВЕЦЬ

© Редакція журналу «Право України»

10/2013

ДІЯ МЕХАНІЗМУ ПРАВОПРИПИНЕННЯ ЗІ СКАСУВАЛЬНОЇ ТА ВІДКЛАДАЛЬНОЇ УМОВ ПРАВОЧИНУ

А. КОСТРУБА

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного і трудового права
(Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського)*

В умовах сучасного розвитку досить активно і на високому рівні розвинуті механізми кредитування, розстрочки, засоби забезпечення виконання зобов'язань. Метою існування таких інструментів є надання можливості учасникам правовідносин набути бажані права і забезпечити задоволення власних інтересів за відсутності належного обсягу грошових коштів на момент такого набуття.

Крім того, сторони правочину можуть самостійно за власним бажанням у будь-якому разі використати «конструкції відтермінування» набуття чи припинення прав у правовідносинах, закріпивши в умовах правочину відкладальну чи скасувальну умови. До таких заходів вдаються, наприклад, коли оплата за отримані речі здійснюється поступово, тобто в розстрочку, або коли сторони бажають перебувати у договірних відносинах до настання певної події.

Незважаючи на те, що у практиці правозастосування відкладальна чи ска-

сувальна умови правочину використовуються вже досить тривалий час, наукове висвітлення зазначених питань на сторінках спеціальної літератури не набуло вичерпного характеру, що залишає за ними статус актуальних. Зокрема, цікавим як для науки, так і для практики правозастосування є питання порядку припинення прав, обов'язків або цивільних правовідносин внаслідок настання відповідної умови.

Юридичні конструкції відкладальної та скасувальної умов правочину, а також питання правоприпинення тією чи тією мірою ставали предметом розгляду таких учених, як А. Артюхова, Н. Кузнецова, Р. Майданик, С. Потопальський, І. Пучковська, Я. Сидоров, О. Харченко та ін.

Метою статті є розгляд дії механізму припинення цивільних правовідносин або прав та обов'язків їх учасників внаслідок настання відкладальної та скасувальної обставин правочину.

Скасувальну умову правочину, на нашу думку, слід розглядати винятко-

во як правоприпиняючий юридичний факт, який може бути самостійним необхідним та достатнім елементом для припинення прав, обов'язків або правовідносин учасників цивільно-правових відносин або ж бути частиною правоприпиняючого фактичного складу. Залежно від характеру і ролі скасувальної умови в правочині визначається і порядок функціонування механізму правоприпинення.

Припинення прав, обов'язків або правовідносин є можливим лише в тому випадку, коли такі права або правовідносини існують у правовій дійсності. У зв'язку з цим завжди правовстановлюючий юридичний факт буде випереджати правоприпиняючий. Однак у цьому разі дія як відкладальної, так і скасувальної обставин є схожою. Особливості функціонування механізму правоприпинення з відкладальної умови, наприклад при відчуженні певної речі, полягають у тому, що право зазвичай виникає незалежно від того, чи була передана річ (якщо це речові правовідносини) від боржника до кредитора, адже моментом виникнення права є факт настання відкладальної умови, а не факт передачі самої речі. Сторони можуть передбачити, що після настання певної умови боржник має передати річ кредитору, однак відкладальною має вважатися умова, яка передуює передачі речі, бо в протилежному випадку вона не може вважатися такою за визначенням. У зв'язку з цим в аналізованому випадку факт передачі речі є лише наслідком виникнення права на неї у кредитора, а не його причиною.

Що ж до відкладальної умови як правоприпиняючого юридичного факту в речових правовідносинах, то вона має одну дуже важливу характеристику: така умова фактично «розсинхронізовує» моменти виникнення правовідносин та настання наслідків

відповідного правочину, при цьому на невизначений час, крім випадків, коли сторони самостійно на власний розсуд встановлюють часовий діапазон, в якому може мати місце скасувальна умова. Так, при укладанні правочину щодо переходу права власності на певну річ сторони в його умовах зазначають певну обставину як відкладальну і передбачають, що з її настанням у набувача виникає право власності на певну річ, а у відчужувача — обов'язок з фактичної передачі речі набувачу. Щодо моменту укладання правочину, то він має суто правовстановлюючий характер, оскільки породжує відповідні правовідносини. До моменту укладання правочину застосовуються відповідні положення цивільного законодавства, ним може бути момент досягнення згоди сторонами щодо усіх істотних умов правочину в належній формі. За таких умов правочин з відкладальною умовою на момент його укладання породжує наслідок у вигляді виникнення правовідносин, а з настанням відкладальної умови, яка, як правило, має регресивно-прогресивний відтінок, у відчужувача припиняється право власності на предмет договору, а у відчужувача воно виникає. У зв'язку з наведеним, правовідносини можуть існувати в часі довше, ніж виконання зобов'язання, яке послугувало причиною їх виникнення.

У такому разі слід точно розмежувати момент укладання правочину та момент виконання умов зобов'язання. Це жодним чином не впливає на консенсуальність договорів відчуження речей, адже в будь-якому разі консенсуальний за природою правочин буде вважатися укладеним з моменту досягнення згоди щодо усіх істотних умов.

Водночас сторони у тих самих умовах правочину можуть передбачити, що договір вважається укладеним з

моменту передачі речі відчужувачем боржникові. За таких обставин правовідносини з відповідного правочину існуватимуть доти, доки існує процес виконання зобов'язання, у нашому випадку — це процес правопринищення. Однак за таких умов факт передачі речі не може розглядатися як відкладальна умова, оскільки не відповідає зазначеним вимогам. Крім того, виходить, що у правочинах із відкладальною умовою правовідносини мають існувати довше, ніж відповідний правочин буде виконуватися. Сторони можуть передбачити, що правочин буде укладений у тому випадку, коли настане певна обставина. Таку угоду можна розглядати як попередній договір, тобто домовленість про укладання договору в майбутньому, однак в такому разі відкладальна умова матиме характер суто правовстановлюючого юридичного факту, оскільки з моменту її настання обидві сторони матимуть право на укладання основного правочину на певних умовах. Характерним для такої умови все одно буде те, що вона матиме місце вже у правовідносинах, адже з моменту попередньої домовленості і до моменту настання відкладальної умови, а то й довше, сторони вже перебувають у правовідносинах. Таким чином, характерним для дії механізму правопринищення з відкладальної умови є те, що для можливості спричинення відповідних наслідків і його належного функціонування необхідно щонайменше два юридичних факти — укладання правочину та настання відкладальної умови. При цьому сторони не можуть передбачити, що відкладальна умова буде підставою для укладання правочину, а доти сторони не мають жодних прав та обов'язків одна щодо одної. Такої конструкції відкладальної умови як правопринищючого або правовстановлюючого юридичного факту не може

бути, оскільки це суперечить природі такої умови.

У зв'язку з цим скасувальна умова як елемент правочину, а також як підстава для припинення прав або правовідносин може мати місце лише у межах існуючих правовідносин і лише у межах чинного (дійсного) правочину. Інакше кажучи, скасувальна умова правочину може бути відображена як його елемент, коли такий правочин є фактично укладеним, тобто коли сторони дійшли згоди щодо всіх його істотних умов у встановленій законодавством формі, або коли вони уклали угоду, яка має характер попереднього договору. Водночас сторони не можуть домовитися про скасувальну умову правочину, якщо його ще немає, бо така домовленість не матиме достатньої юридичної сили для того, щоб бути відображеною в майбутньому правочині.

Що стосується дії скасувальної умови як підстави для припинення прав учасників цивільних правовідносин або правовідносин загалом, то вона також має свої особливості. Як правило, скасувальна умова правочину діє за принципом фіктивного юридичного факту або юридичного факту при припиненні зобов'язальних прав або правовідносин. У зв'язку з тим, що відкладальною умовою є обставина дійсності, яка мало залежить від сторін правочину, виникає ситуація, коли відповідні права або правовідносини припиняються з її настанням незалежно від того, була передана річ чи ні. Крім того, за своєю природою скасувальна обставина може бути лише непрямо пов'язана з конкретними правовідносинами, і лише сторони правочину, передбачаючи в його умовах таку обставину, надають їй ролі юридичного факту, який спричиняє певні юридичні наслідки, які в деяких випадках не мають фізичного відображення.

При цьому до особливостей скасувальної умови як правоприпиняючого юридичного факту в умовному правочині можна віднести те, що, з одного боку, така обставина, а точніше її правова модель, розглядається як елемент правочину, а тому після її закріплення в умовах є необхідним та достатнім для функціонування такого правочину, хоча й не маючи характеру істотної умови. З другого боку, скасувальна умова є результатом творчого підходу сторін правочину до формування його умов, а тому розглядається як обставина, яка припиняє правовідносини у зв'язку з тим, що вона відображена в умовах правочину за волею сторін.

Причинно-наслідковий зв'язок між скасувальною умовою та наслідком у механізмі правоприпинення характеризується більш яскраво вираженим формалізованим характером. Незалежно від того, що передбачено у ролі скасувальної умови, вона призводить до наслідку у формі припинення прав та обов'язків сторін правочину. По суті, це означає, що права, обов'язки або правовідносини припиняються з настанням відкладальної умови незалежно від того, чи пов'язана вона з передачею речей, виконанням певних робіт чи наданням послуг. Однак все ж таки порядок настання наслідків скасувальної умови також може мати специфікації.

Це питання має принципово важливе значення для практики правозастосування, адже фактично можна виокремити два порядки настання наслідків відповідної умови правочину — об'єктивний та суб'єктивний. Об'єктивне правоприпинення характеризується тим, що права, обов'язки, правовідносини або правосуб'єктність, припиняються автоматично з моменту настання відповідної умови. Наприклад, сторони правочину можуть передбачити, що права та обов'язки сторін

припиняються з моменту смерті одного з батьків орендодавця. За таких обставин правочин має вважатися припиненим саме з моменту біологічної смерті відповідної особи незалежно від усіх інших обставин, а тому з моменту смерті орендар повинен вважатися таким, що володіє предметом оренди без достатніх правових підстав.

Що стосується суб'єктивного правоприпинення, то воно характеризується тим, що сторони передбачають у ролі моменту настання скасувальної або відкладальної умови не фактичний момент, коли має місце відповідна умова, а момент, коли особа або відповідні особи дізнаються про настання відповідної обставини. Такий порядок базується на принципі добросовісності і характеризується тим, що відповідні наслідки умови правочину настають з моменту, коли відповідна сторона правочину дізналася або могла дізнатися про настання таких обставини. У прикладі зі смертю батьків орендодавця суб'єктивне правоприпинення характеризувалося моментом, коли орендар дізнався або міг дізнатися про настання скасувальної умови, наприклад коли орендар оповістив їх про настання такої обставини, додавши копії відповідних документів. Якщо ж розглядати наведену ситуацію з погляду об'єктивного припинення, то правочин фактично припиняється з моменту настання відповідної обставини незалежно від того, чи дізналися про настання такої обставини інші учасники цивільного обороту. Водночас в умовах самого правочину з метою уникнення різнотлумачень та зловживань сторонами правочину вони можуть передбачити порядок фіксації та доведення існування скасувальної чи відкладальної обставини.

Як об'єктивне, так і суб'єктивне правоприпинення призводять до одного наслідку, але породжують різні

ризика. При суб'єктивному правоприпиненні відповідна сторона правочину отримує необхідний обсяг інформації щодо умови правочину і саме з моменту її отримання має певний час для вчинення необхідних дій, щоб повністю припинити правочин і не спричинити негативних наслідків. У випадку з об'єктивним припиненням, відповідна сторона правочину може не знати про настання умови, а тому весь проміжок часу, між тим як відповідна умова настала й особа дізналася про її настання, вона користується відповідними благами без достатньої правової підстави, а тому її контрагент може застосувати до такої особи негативні наслідки у формі штрафних санкцій.

Водночас в умовах договору, що визначає суб'єктивний або об'єктивний порядок правоприпинення, сторони можуть передбачити певний час, який дається їм для оформлення такого припинення або вчинення інших дій фактичного характеру. Такий проміжок часу можна назвати «буферною зоною», адже за наявності скасувальної умови і фактичного припинення правочину в цей проміжок часу одна зі сторін правочину може на законних підставах користуватися відповідними благами. Наприклад, якщо сторони в умовах правочину передбачать, що він припиняється з моменту настання скасувальної умови, яка фіксується сторонами в певному документі. В такому разі «буферна зона» існуватиме в проміжок часу між настанням умови та оформленням факту такого настання. Наприклад, орендар може продовжувати володіти предметом оренди, замовник ще отримує послуги або роботи, інше не передбачено умовами договору. При цьому може мати місце і зворотній процес, згідно з яким під час існування «буферної зони» фактично припиняється виконання робіт, надання послуг або використання інших

благ, хоча саме правоприпинення ще не оформлене належним чином.

Слід зазначити, що така конструкція є досить складною і, по суті, являє собою правоприпиняючий фактичний склад, до якого входить правоприпиняючий юридичний факт у формі скасувальної умови.

Таким нагромадженням конструкцій скасувальною умовою сторони можуть надати договору змішаного характеру і побудувати відносини за принципом етапності. Наприклад, у договорі довгострокової оренди орендар й орендодавець можуть передбачити, що договір виникає з моменту внесення орендної плати за три місяці вперед, яке повинно відбутися протягом двох місяців з моменту підписання договору сторонами. Протягом тижня з моменту внесення плати орендодавець повинен передати предмет оренди орендареві. В умовах, що стосуються припинення договірних відносин, сторони можуть передбачити в разі скасувальної умови факт придбання певного майна орендарем, про що він має повідомити орендодавця протягом певного строку. При цьому протягом двох місяців з моменту отримання відповідного повідомлення орендар повинен зробити ремонт предмета оренди, у зв'язку з чим сторони протягом цього ж строку підписують акт приймання-передачі предмета оренди, внаслідок чого договірні відносини і припиняються.

У наведеній ситуації сторони передбачили як відкладальну, так і скасувальну умови. Як для виникнення, так і для припинення договірних відносин необхідними умовами є настання фактичних складів. Так, для виникнення прав необхідним є фактичний склад, до якого входять фактичне підписання договору, сплати орендної плати в певному обсязі (відкладальна умова) і передача предмета оренди. Загалом це

правовстановлюючий фактичний склад, особливість якого полягає у тому, що він містить відкладальну умову, яка повинна відбутися протягом певного строку для того, щоб фактичний склад зміг бути реалізованим. Крім того, між настанням відкладальної умови та настанням останнього правовстановлюючого юридичного факту (фактична передача речі) існує певний проміжок часу, протягом якого договірні вважаються такими, що виникли, але орендар ще не може користуватися відповідними благами.

Для припинення орендних відносин необхідною умовою є існування правоприпиняючого фактичного складу, до якого входять скасувальна умова з суб'єктивним механізмом правоприпинення (повідомлення орендодавця щодо настання умови), а також підписання акта приймання-передачі предмета оренди. Між цими юридичними фактами виникає буферна зона, у межах якої існує пов'язане з основним зобов'язанням додаткове зобов'язання з виконання робіт. У зв'язку з цим саме у межах існування буферної зони орендар, фактично користуючись благами від договору оренди, має забезпечити ремонт орендованої речі і приведення її в стан, що існував до укладання договору. За наявності всіх цих умов договір оренди припиняється.

Варто зазначити, що скасувальна умова є конструкцією, яка загалом вписується в основні засади функціонування механізму правоприпинення і узгоджується з порядком виконання та припинення правочинів. Зокрема, на нашу думку, скасувальна умова може бути відображена в умовах правочину як підстава не лише для припинення правовідносин в цілому, а й для припинення окремих прав та обов'язків учасників правовідносин, адже відповідно до ч. 2 ст. 212 ЦК України особи, які вчиняють право-

чин, мають право обумовити припинення прав та обов'язків обставиною, щодо якої невідомо, настане вона чи ні (скасувальна обставина) [1].

Це означає, по-перше, що скасувальна умова, як і будь-який інший юридичний факт у механізмі правоприпинення, може мати різні прояви на різних рівнях (у різних масштабах) існування або припинення правових явищ. Як вбачається з визначення, скасувальна умова може припиняти права та обов'язки сторін правочину, що означає можливість її дії як на окремі права, правомочності або ж обов'язки сторін правочину, так і на правовідносини в цілому, коли у зв'язку з умовами правочину і природи конкретної моделі скасувальної обставини припиняється весь зміст, тобто всі права та обов'язки сторін правочину, внаслідок, чого припиняється і власне правочин, і відповідні правовідносини.

По-друге, з наведеного положення ЦК України вбачається, що скасувальна умова в зв'язку з прямою вказівкою закону може запускати прямий чи зворотний механізм правоприпинення взаємопов'язаних юридичних елементів, тобто припиняти обов'язки у зв'язку з припиненням прав, або навпаки. Наприклад, у ролі скасувальної обставини у відносинах з управління майном сторони можуть передбачити підвищення вартості відповідних активів на певну суму. В такому разі ця обставина може бути відображена в умовах правочину як підстава для припинення права управителя розпоряджатися певними видами активів, або як підстава для припинення обов'язку власника майна здійснювати певні витрати на управління. У першому випадку припинення права управителя тягне за собою припинення обов'язку власника з невтручання у діяльність з управління в частині

управління певними активами, а в другому — припинення права управителя на отримання певної суми для управління майном.

По-третє, скасувальна умова може стосуватися всього правочину або ж окремої його частини. Зважаючи на наведене, скасувальна обставина може змінювати природу правовідносин, робити з двостороннього правочину одностороннім або зі змішаного сингулярний тощо і, таким чином, виступати не лише в ролі скасувальної, а й відкладальної умови.

Що стосується порядку фіксації скасувальної умови в умовах правочину, то в зв'язку з тим, що зазначена умова за своєю природою є обставиною, яка набуває свого відображення у правовідносинах здебільшого у зв'язку з волею сторін, тобто за їх бажанням це означає, що як сторони самостійно проводять первинну фіксацію відпо-

відної правової моделі скасувальної обставини в умовах правочину на стадії його укладання. При цьому слід зазначити, що за визначенням скасувальної та відкладальної умови, які містяться у ст. 212 ЦК України, не передбачається можливим вважати скасувальною умовою обставину, правова модель якої передбачена у положеннях законодавства, хіба що сторони відобразять її як скасувальну обставину в умовах правочину.

Підводячи підсумок під викладеним вище, слід зазначити, що питання скасувальної та відкладальної умов правочину, а також механізмів спричинення ними наслідків у правовій дійсності залишається відкритим для досліджень. Зазначена тема несправедливо залишилася поза увагою дослідників, а тому залишається актуальною і нині.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Цивільний кодекс України* : станом на 1 вересня 2013 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356 (із змінами).

Коструба А. В. Дія механізму правоприпинення зі скасувальної та відкладальної умов правочину

Анотація. Стаття присвячена розгляду особливостей функціонування механізму правового регулювання з відкладальної та скасувальної умов правочину. Автор зазначає, що особливості функціонування механізму правоприпинення з відкладальної умови, наприклад при відчуженні певної речі, полягають у тому, що право здебільшого виникає незалежно від того, чи була передана річ (якщо це речові правовідносини) від боржника до кредитора, адже моментом виникнення права є факт настання відкладальної умови, а не факт передачі самої речі.

Аналізуючи процес припинення цивільних прав та обов'язків зі скасувальної та відкладальної умов правочину, автор зазначає, що залежно від вольової спрямованості осіб й утворених ними умов правочину можуть мати місце два способи функціонування механізму правоприпинення — об'єктивний та суб'єктивний.

Об'єктивне правоприпинення характеризується тим, що права, обов'язки, правовідносини або правосуб'єктність припиняються автоматично з моменту настання відповідної умови.

Суб'єктивне правоприпинення, на думку автора, характеризується тим, що сторони в ролі моменту настання скасувальної або відкладальної умови передбачають не фактичний момент, коли має місце відповідна умова, а момент, коли особа або відповідні особи дізнаються про настання відповідної обставини.

Ключові слова: механізм, правоприпинення, правочин, відкладальна умова, скасувальна умова.

Коструба А. В. Действие механизма правопрекращения с отменительным и отлагательным условием сделки

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению особенностей функционирования механизма правового регулирования с отлагательным и отменительным условиями сделки. Автор отмечает особенности функционирования механизма правопрекращения

с отлагательным условием. В частности при отчуждении определенной вещи право возникает независимо от того, была передана вещь от должника к кредитору или нет, ведь моментом возникновения права является факт наступления отлагательного условия, а не факт передачи самой вещи.

Анализируя процесс прекращения гражданских прав и обязанностей по отменительному и отлагательному условию сделки, автор указывает, что в зависимости от волевой направленности лиц и составленных ими условий сделки могут иметь место два способа функционирования механизма правопрекращения – объективный и субъективный.

Объективное правопрекращение характеризуется тем, что права, обязанности, правоотношения или правосубъектность прекращаются автоматически с момента наступления соответствующего условия.

Субъективное правопрекращение характеризуется тем, что стороны предусматривают в качестве момента наступления отменительного или отлагательного условия не фактический момент, когда имеет место соответствующее условие, а момент, когда лицо узнает о наступлении соответствующего обстоятельства.

Ключевые слова: механизм, правопрекращение, сделка, отлагательное условие, отменительное условие.

Kostruba A. The Functioning of Law Termination Mechanism out of Suspending and Resolutive Conditions of a Deal

Annotation. This article is dedicated to examination of the peculiarities of legal regulation functioning mechanism with suspending and resolutive conditions of a deal. The author states that the peculiarities of legal regulation functioning mechanism of suspending condition, for instance, appear mostly irrespective of the fact whether this item of property was handed over (if it is proprietary relations) from obligor to creditor. The moment of origin of right is not the fact of handing over the item, but the fact of occurrence of the suspending condition.

Depending on volitional orientation of a person the author suggests two ways of termination mechanism functioning after the analysis of the process of civil rights and responsibilities termination with suspending and resolutive conditions of a deal: objective and subjective.

Objective termination is characterized by the fact that rights, responsibilities, legal relations, legal personality of the individual are ended automatically with occurrence of the definite condition.

According to the author, subjective termination appears after parties consider not the actual moment when definite condition occurs to be the moment of suspending and resolutive conditions emergence, but the moment when the person or relevant persons get to know about the occurrence of the definite circumstance.

Key words: mechanism, law termination, deal, suspending condition, resolutive condition.

Пропонується енциклопедія:

Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. М. Шевченко. – К. : Ін Юре, 2009. – 952 с.

В «Енциклопедії цивільного права України» досліджуються проблеми цивільного права і законодавства України, висвітлюються нові досягнення цивільно-правової науки. У зв'язку з організацією нового українського суспільства розглядаються загальнотеоретичні проблеми, проблеми співвідношення цивільного і господарського права, права власності, права інтелектуальної власності. Поданий матеріал відповідає Цивільному кодексу України. Енциклопедія висвітлює питання правового регулювання економіки, захисту прав людини, проблеми цивільно-правової відповідальності; розглядає інститути права інтелектуальної власності, судову практику, практику застосування міжнародного приватного права тощо.

Розраховано на широкі кола юридичної громадськості, науковців, викладачів вищих закладів освіти, працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, правоохоронних органів, юристів-практиків, студентів і аспірантів, а також усіх, хто цікавиться проблемами сучасного правознавства, державотворення і правотворення.

**Замовляйте видання за телефоном: 0(44) 537-51-11
або електронною поштою: sales@inyure.kiev.ua
<http://www.inyure.ua>**

